УДК 343.8 : 477
DOI: https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-50-88

Ю. А. Пономаренко, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-1030-1072

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НАГОРОДИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Система покарань, яка у КК України протягом майже 23 років була стабільною, за останні два роки зазнала одразу двох елементних змін. Перша полягала у доповненні її пробаційним наглядом (ст. 59[1] КК), а другою стало введення до неї позбавлення державної нагороди України (ст. 54[1] КК). Останнє було здійснене Законом від 20 листопада 2024 р.[1], який в один і той самий день був прийнятий Верховною Радою України (об 11.54), підписаний Президентом і опублікований у «Голосі України»[2], а, відтак, уже з початком наступної доби набув чинності. Безумовно, вже одне це ставить питання про реальне дотримання встановленого Конституцією порядку набрання цим законом чинності, порушення якого може мати наслідком визнання закону неконституційним (ч. 1 ст. 152 Конституції України).

Поява у КК позбавлення державної нагороди України (далі, якщо контекст не вимагатиме іншого, – позбавлення нагороди. – Ю. П.) була не лише скороспілою для суспільства, а й стала неочікуваною і для наукової спільноти, і для правозастосовних органів. Ідея запровадження цього виду покарання не була предметом наукового дискурсу, а тому ані аргументів на користь цього рішення законодавця, ані рекомендацій щодо його втілення не було вироблено. Кримінально-правова наука України була поставлена перед фактом необхідності дослідити правила практичного застосування судами позбавлення нагороди, а також виробити підходи до викладання знань про нього в університетських курсах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена необхідність зумовила появу за останній рік кількох публікацій, присвячених позбавленню нагороди як виду покарання. Зокрема, з'явилися статті та матеріали доповідей авторства Т. О. Павлової[3], Н. М. Парасюк[4], О. В. Попович та Л. В. Томаша[5], О. С. Старенького[6], О. І. Ющик та М. Д. Дя-

[1] Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України : Закон України від 20 листопада 2024 р. № 4074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4074–20#Text (дата звернення: 06.11.2025).

[2] Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України від 16 липня 2024 р. № 11410. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44569 (дата звернення: 06.11.2025).

[3] Павлова Т О 'Позбавлення державної нагороди України як додатковий вид покарання' *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Восьмі юридичні читання*: зб. тез доп. Всеукр. щорічн. наук.-практ. дистанц. конф. (м. Одеса, 18 квіт. 2025 р.) 122–125 <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/42071>

[4] Парасюк Н М 'Позбавлення державної нагороди України у системі покарань' (2025) 1 Аналітично-порівняльне правознавство 634–639 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.01.105

[5] Попович О В, Томаш Л В 'Позбавлення державної нагороди України за кримінальним законодавством України: особливості, проблеми та зарубіжний досвід' (2025) 3 (2) Аналітично-порівняльне правознавство 443–449 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.03.2.71; Попович О В, Томаш Л В 'Позбавлення державної нагороди як спеціальне покарання: проблемні аспекти призначення' *IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09 груд. 2024 р.) 211–215 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12115>

[6] Старенький О С 'Позбавлення державних нагород України: колізії та прогалини в законодавстві України і проблеми правозастосування' (2025) 32 (3) Вісник Національної академії правових наук України 250–274 DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-250; Старенький О С 'Позбавлення державних нагород на підставі обвинувального вироку суду' *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального*

кур[1] та інших авторів. Переважно, у них дається позитивна оцінка запровадженню цього виду покарання та викладається зміст оновлених приписів КК та релевантних положень інших нормативно-правових актів. Критичну оцінку введенню позбавлення нагороди як виду покарання разом з догматичним аналізом його ознак надав автор цих рядків у розділі монографії про новели в системі покарань[2].

Водночас, при достатньо детальному висвітленні змісту реформованих приписів законодавства, проблеми практики застосування позбавлення нагороди у вже опублікованих дослідженнях ще не знайшли свого належного висвітлення. Можливо, саме відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо застосування позбавлення нагороди стало однією з причин того, що станом на початок жовтня 2025 року ще не набув законної сили жоден вирок суду, яким би був призначений цей вид покарання.

Метою статті, з огляду на викладене, є розв'язання проблемних питань призначення покарання у виді позбавлення державної нагороди України.

Виклад основного матеріалу. Позбавлення нагороди, будучи додатковим видом покарання, призначається за загальними правилами призначення таких покарань (ч. 4 ст. 52, ст. 56, ч. 3 ст. 70, ч. 3 ст. 71, ч. 4 ст. 72, ст. 77 КК), але при тому має і певні особливості призначення, що текстуально чи контекстуально визначені ст. 54[1] КК. Цих особливостей нараховується сім, і вони полягають у такому.

1. *Коло нагород, яких особа може бути позбавлена при застосуванні цього виду покарання*, визначається на підставі п. 5 ч. 2 ст. 92 Конституції України, згідно з якою «виключно законами України встановлюються … державні нагороди». Єдиним таким законом є Закон України «Про державні нагороди України», відповідно до ст. 3 якого «державними нагородами є: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака». Вичерпний перелік орденів, медалей, почесних звань і державних премій, які є державними нагородами України, описаний в окремому дослідженні[3].

Прирівняними до державних нагород України, у тому числі й в аспекті можливості їх позбавлення, мають бути й державні нагороди Української РСР. Нагородна система України часів УРСР була малорозвиненою, як і багато інших ознак її державності. Відповідно до п. 10 ст. 108 Конституції УРСР 1978 р. до повноважень Президії Верховної Ради Української РСР належало встановлення й присвоєння почесних звань Української РСР, нагородження Почесною Грамотою і Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. Інших державних нагород, окрім почесних звань Української РСР, Почесної Грамоти і Грамоти Президії Верховної Ради Української РСР, зокрема – власних орденів чи медалей, – наша держава того періоду не мала. Перелік почесних звань Української РСР, підстави й порядок нагородження ними, а також Почесною Грамотою і Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, визначався окремим положенням. Не вважалися за тодішнім законодавством державними нагородами Української РСР державні премії Української РСР, перелік і найменування з часом змінювалися. У силу прямої вказівки в абз. 3 п. 3 Прикінцевих положень Закону «Про Державні нагороди України», попри те, що на час їх присудження вони не визнавалися державними нагородами, «заднім числом» їм наданий такий статус[4].

Однак не можуть бути прирівняними до державних нагород України в аспекті можливості їх позбавлення на підставі ст. 54[1] КК, державні нагороди СРСР або інших республік, що входили до його складу. Ці нагороди особа отримала не від України періоду Української РСР, а від інших держав, стосовно яких наша державність не пов'язана континуїтетом. Щодо СРСР Україна визнала себе правонаступником лише в частині «прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не су-

аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лип. 2025 р.) 105–113 <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/37475>

[1] Ющик О І, Дякур М Д 'Позбавлення державної нагороди України як вид покарання' (2025) 2 Аналітично-порівняльне правознавство 930–934 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.02.138

[2] Пономаренко Ю А *Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія* (Компанія ВАІТЕ, 2025) 42–81

[3] Пономаренко Ю А *Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія* (Компанія ВАІТЕ, 2025) 50–56

[4] Пономаренко Ю А *Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія* (Компанія ВАІТЕ, 2025) 57

перечать Конституції України та інтересам Республіки» (ст. 7 Закону «Про правонаступництво України»), але в жодному разі – не стосовно нагород СРСР. Більше того, згодом Україна засудила комуністичний тоталітарний режим 1917–1991 років, визнала його злочинним і таким, що здійснював політику державного терору, назвала несумісним з основоположними правами і свободами людини і громадянина й заборонила його пропаганду[1]. Саме тому державні нагороди СРСР не можуть бути прирівняні до державних нагород України в контексті ст. 54[1] КК, а тому особа і не може бути їх позбавлена у разі застосування передбаченого цією статтею виду покарання.

Тим більше, не можуть бути позбавлені засуджені державних нагород республік, що входили до складу СРСР, оскільки державність України жодним чином не пов'язана з державністю цих країн, заслуги перед ними не є заслугами перед Україною. Це так само очевидно, як ніби йшлося б про можливість позбавлення на підставі ст. 54[1] КК державних нагород тих країн, які ніколи і не входили до СРСР. Звісно, що стосовно можливості позбавлення таких нагород українські суди не мають жодної компетенції.

Крім того, не належать до кола державних нагород України, а тому їх не можна й позбавити під час застосування досліджуваного виду покарання, також і ті види нагород, що присуджуються окремими органами державної влади чи місцевого самоврядування України, юридичними особами тощо, які не охоплюються Законом «Про державні нагороди України». Орієнтовний перелік таких нагород описаний в окремому дослідженні[2].

2. *Коло кримінальних правопорушень, за які може бути призначене позбавлення нагороди*, визначається з урахуванням того, що в жодній санкції статті Особливої частини КК цей вид покарання не передбачений. Тому коло кримінальних правопорушень, вчинення яких становить передумову призначення позбавлення нагороди, визначається відповідно до ст. 54[1] КК, згідно якої воно може бути призначене за:

1) будь-який тяжкий злочин, тобто таке кримінальне правопорушення, в санкціях за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 10.000, але не більше 25.000 н. м. д. г. або позбавлення волі на строк понад 5 але не більше 10 років (ч. 5 ст. 12 КК);

2) будь-який особливо тяжкий злочин, тобто таке кримінальне правопорушення, в санкціях за яке передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 25.000 н. м. д. г. або позбавлення волі на строк понад 10 років або довічного позбавлення волі (ч. 6 ст. 12 КК);

3) будь-яке кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України (розділ I Особливої частини КК), незалежно від ступеня його тяжкості, тобто не лише за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, а й за кримінальні проступки (ч. 1 і 2 ст. 111[1] КК) чи нетяжкі злочини (ч. 2 і 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110[2], ч.3 і 4 ст. 111[1], ч. 1 ст. 114[2] КК);

4) будь-яке кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX Особливої частини КК), незалежно від ступеня його тяжкості, тобто не лише за тяжкі чи особливо тяжкі злочини, а й за кримінальний проступок (ст. 445 КК) чи нетяжкі злочини (ст. 436, ч. 1 ст. 436[1], ч. 1 і 2 ст. 436[2], ч. 2 ст. 444 КК);

5) будь-яке кримінальне правопорушення, передбачене статтями 258–258[5], 260, 261 КК. Серед них більшість є тяжкими або особливо тяжкими злочинами, тому сенс окремої вказівки на них у ст. 54[1] КК не є очевидним. Нетяжкими злочинами є лише діяння, передбачені ч. 1 ст. 258[1], ч. 1 і 2 ст. 258[2] і ч. 1 ст. 260 КК. Тому якщо законодавець і хотів розширити коло злочинів, караних позбавленням нагороди, достатньо було в ст. 54[1] КК вказати лише на ці статті.

Жодних інших обмежень щодо кола кримінальних правопорушень, вчинення яких становить передумову призначення позбавлення нагороди, закон не встановлює. Тому до кола цих правопорушень належать згадані вище діяння, незалежно від форми вини, з якою вони вчинені, мотиву чи мети їх вчинення; незалежно від того, вчинені вони вперше чи не вперше; є закінченими чи незакінченими; вчинені одноосібно чи у співучасті, та від будь-яких інших ознак їхніх складів чи інших характеристик.

[1] Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09 квітня 2015 р. № 317-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України: оф. вебсайт.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317–19#Text (дата звернення: 06.11.2025).

[2] Пономаренко Ю А *Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія* (Компанія ВАІТЕ, 2025) 59–62

3. *Коло осіб, яким може бути призначений цей вид покарання,* випливає із самого змісту позбавлення нагороди. Оскільки неможливо позбавити нагороди того, хто її не має, то, відповідно, цей вид покарання є спеціальним і може бути застосований *виключно до осіб, які у встановленому законом порядку були нагороджені державним нагородами України*. Інших обмежень, які стосувалися б кола нагороджених осіб і звужували його, закон не визначає. Тому цей вид покарання може бути призначений будь-якій особі, нагородженій державною нагородою України, незалежно від будь-яких характеристик такої особи, зокрема: її статі, віку, стану здоров'я та інших біофізичних ознак, громадянства, місця проживання, роду занять тощо.

Оскільки позбавленою нагороди може бути тільки та особа, яка була нагороджена нею у встановленому законом порядку, то не можуть бути засуджені до цього виду покарання:

1) *особи, які були нагороджені з порушенням встановленого законом порядку*. У разі, якщо в ході кримінального провадження буде встановлено, що підсудний був нагороджений з порушенням законодавства, суд не може призначити цей вид покарання. Адже відповідно до ч. 1 ст. 50 КК будь-який вид покарання є позбавленням засудженого його прав і свобод, а при незаконному нагородженні підсудний *не може вважатися таким, що має право на державну нагороду*. У цьому разі сторона обвинувачення, відповідно до своїх повноважень, має звернутися до Президента України з поданням про скасування указу про нагородження такої особи;

2) *особи, які самовільно носили державні нагороди України, підробили чи придбали підроблені документи про нагородження ними*. У разі встановлення в кримінальному провадженні цього факту та за наявності інших необхідних підстав, має бути вирішене питання про притягнення такої особи до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 186[1] КпАП України «Незаконні дії щодо державних нагород».

4. *Підстава призначення позбавлення нагороди* у КК чітко не визначена. Але її слід відрізняти від *передумови* призначення цього виду покарання, оскільки ст. 54[1] КК встановлює *дискреційне, а не імперативне повноваження суду* призначати позбавлення нагороди. Тому не в кожному разі вчинення кримінального правопорушення, яке становить передумову призначення позбавлення нагороди, суд повноважний його призначити. Саме це й ставить на порядок денний питання про *підставу* призначення позбавлення нагороди.

У перших дослідженнях цього виду покарання висловлені різні судження про те, що ж дає суду підставу призначити позбавлення нагороди? Так, Т. О. Павлова[1], О. І. Ющик та М. Д. Дякур[2] вважають підставою призначення цього виду покарання вчинення будь-якого кримінального правопорушення, що назване у ст. 54[1] КК. Таке судження не можна підтримати, оскільки воно суперечить положенням ст. 54[1] КК, згідно якої не в кожному разі вчинення названого у ній кримінального правопорушення суд призначає позбавлення нагороди. Це означає, що підстава його призначення, хоч і пов'язана з передумовою, але лежить за її межами. На це звертає увагу Н. М. Парасюк, яка пише, що за змістом ст. 54[1] КК «позбавлення державної нагороди України може бути застосовано до засудженої особи, яка вчинила будь-який тяжкий чи особливо тяжкий злочин, незалежно від його спрямованості щодо певного конкретного об'єкта. Чи відповідає таке положення засаді призначення справедливого покарання? Відповідь не буде однозначною»[3]. Таким чином, слушно поставивши питання про необхідність пошуку підстави призначення позбавлення нагороди за межами передумови, авторка цю підставу так і не описала. О. В. Попович та Л. В. Томаш в одній своїй публікації дійшли висновку, що застосування цього виду покарання «лише на підставі того, що особою було вчинене кримінальне правопорушення відповідного ступеня тяжкості є необґрунтованим. Крім того, відсутність у кримінальному законі чітких критеріїв, які необхідно враховувати при призначенні цього виду покарання може слугувати підставою для зловжи-

[1] Павлова Т О 'Позбавлення державної нагороди України як додатковий вид покарання' *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Восьмі юридичні читання*: зб. тез доп. Всеукр. щорічн. наук.-практ. дистанц. конф. (м. Одеса, 18 квіт. 2025 р.) 124 <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/42071>

[2] Ющик О І, Дякур М Д 'Позбавлення державної нагороди України як вид покарання' (2025) 2 Аналітично-порівняльне правознавство 933 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.02.138

[3] Парасюк Н М 'Позбавлення державної нагороди України у системі покарань' (2025) 1 Аналітично-порівняльне правознавство 637–638 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.01.105

вань з боку суддів»[1], а в іншій з цих міркувань висловили пропозицію «в санкціях відповідних статей Особливої частини КК України передбачити можливість призначення в певних випадках позбавлення державної нагороди як додаткового факультативного покарання»[2]. Нарешті, О. С. Старенький пише, що підстави позбавлення нагороди повинні ґрунтуватися «не лише на формальній класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості, а й на морально-етичній оцінці поведінки нагородженої особи крізь призму публічної гідності та суспільного інтересу»[3].

Думається, що саме С. О. Старенький найближче підійшов до розкриття сутності підстави призначення позбавлення нагороди. Адже і сам законодавець чітко дає зрозуміти, що така підстава існує і вона відмінна від передумови призначення цього покарання. По-перше, цей висновок випливає з уже відзначеного вище дискреційного повноваження суду щодо його призначення. По-друге, новим п. 6[1] ч. 1 ст. 368 КПК до кола питань, які має вирішити суд, призначаючи покарання, віднесене питання про те, «чи є підстави для позбавлення обвинуваченого державної нагороди України». Нарешті, по-третє, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК при призначенні покарання суд повинен врахувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Урахування ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення – це не лише врахування його віднесення до тієї чи іншої категорії тяжкості, визначеної ст. 12 КК. Якби це було так, то, визначивши як передумову призначення позбавлення нагороди вчинення особою тяжкого чи особливо тяжкого злочину, законодавець уже міг би встановлювати імперативне повноваження суду призначати цей вид покарання. Тому врахування ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення полягає у прийнятті судом до уваги також і «особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо)»[4].

Оцінюючи *особливості конкретного кримінального правопорушення й обставини його вчинення*, суди повинні давати ст. 54[1] КК історичне та телеологічне тлумачення, тобто враховувати умови та причини її прийняття і мету, для якої було запроваджено цей вид покарання. Матеріалами для такого тлумачення мають стати положення Закону, яким КК був доповнений ст. 54[1], але які не були включені до тексту КК, а також – пояснювальна записка до його проєкту. Цей Закон мав назву «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо *позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України*» (курсив мій – Ю. П.). Отже, вже самою назвою Закону законодавець показав, що позбавлення нагороди має застосовуватися лише за такі діяння, які *популяризують або пропагують державу-агресора,* або *дії, вчиненні проти України.* І хоч назва згаданого закону не стала частиною тексту КК, але вона відповідно до ч. 1 ст. 37 закону «Про правотворчу діяльність» *відображає предмет його регулювання* і тому, безумовно, має братися до уваги під час визначення кола діянь, на які поширюються приписи, внесені цим Законом до КК.

Більше того, у пояснювальній записці до проєкту цього Закону йшлося про те, що він спрямований «на вдосконалення законодавства України щодо позбавлення державних нагород осіб, засуджених за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також *осіб, які популяризують або пропагують державу-агре-*

[1] Попович О В, Томаш Л В 'Позбавлення державної нагороди як спеціальне покарання: проблемні аспекти призначення' *IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09 груд. 2024 р.) 213 <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12115>

[2] Попович О В, Томаш Л В 'Позбавлення державної нагороди України за кримінальним законодавством України: особливості, проблеми та зарубіжний досвід' (2025) 3 (2) Аналітично-порівняльне правознавство 448 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.03.2.71

[3] Старенький О С 'Позбавлення державних нагород України: колізії та прогалини в законодавстві України і проблеми правозастосування' (2025) 32 (3) Вісник Національної академії правових наук України 261 DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-250

[4] Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7. *Верховна Рада України. Законодавство України: оф. вебсайт.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text (дата звернення: 06.11.2025). (п. 3).

сора та її органи влади, їх представників, або вчиняють інші дії, спрямовані на створення позитивного образу держави-агресора, виправдовування та визнання правомірною окупації території України»[1] (курсив мій – Ю. П.).

Таким чином, історичне та телеологічне тлумачення ст. 54[1] КК має приводити суд до висновку про те, що підставою призначення передбаченого нею виду покарання є вчинення особою такого кримінального правопорушення, яке охоплюється передумовою його призначення, і разом з тим за своїм характером було спрямоване на *популяризацію або пропаганду держави-агресора* або полягає у *вчиненні інших протиправних дій проти України.*

Розуміння популяризації чи пропаганди держави-агресора передбачає попереднє з'ясування того, яка ж держава має бути визнана агресором. В окремому дослідженні з цього питання мною наведені аргументи щодо того, що «державою-агресором» слід вважати будь-яку державу, яка фактично здійснює щодо України хоча б одне з діянь, у яких полягає акт агресії, незалежно від формального визнання її будь-яким органом державної влади України чи міжнародною організацією такою, що здійснює агресію проти України[2]. В умовах нинішньої Війни за Незалежність України такими є не лише Російська Федерація, а й, принаймні, Республіка Білорусь та Корейська Народно-Демократична Республіка[3]. Водночас ті ж таки історичний та телеологічний способи тлумачення Закону, яким КК був доповнений ст. 54[1], не дають підстави визнати державами-агресорами для цілей застосування згаданої статті КК ті держави, які в минулому (в історії) здійснювали акти агресії проти України чи держав, до складу яких входили українські землі.

Вживання у назві Закону, яким КК був доповнений ст. 54[1], слів «*популяризація чи пропаганда*» держави-агресора є свідченням чергового непотрібного множення термінологічного апарату нашого законодавства. Навряд чи можна сумніватися в тому, що в цьому разі слова «популяризація» і «пропаганда» вжиті як синоніми, що мають тотожне значення. Якщо це так, то для їх розуміння *mutatis mutandis* може бути використане дане в одному із законів[4] визначення поняття «пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України». Беручи його за основу, *під пропагандою чи популяризацією держави-агресора* слід розуміти поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності держави-агресора, її органів, їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників, які відкрито або приховано діють від імені держави-агресора на території України або з територій інших держав проти України; популяризацію та глорифікацію діяльності органів держави-агресора, дій їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників; публічне заперечення, у тому числі через медіа або з використанням мережі «Інтернет», злочинного характеру збройної агресії проти України; публічне використання символіки воєнного вторгнення держави-агресора в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та/або за кордоном, популяризація ідеології держави-агресора у будь-який спосіб та/або будь-якими засобами.

На підставі викладеного, *до кримінальних правопорушень, які популяризують або пропагують державу-агресора*, мають бути віднесені:

1) ті, яким популяризація чи пропаганда держави-агресора *завжди й іманентно властиві*, а саме: деякі форми колабораційної діяльності (ч. 1, 3 ст. 111[1] КК), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Росій-

[1] Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України від 16 липня 2024 р. № 11410. *Верховна Рада України. Законодавство України: оф. вебсайт.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44569 (дата звернення: 06.11.2025).

[2] Пономаренко Ю А 'До питання про «державу-агресора» за КК України' *Війна та мир & злочин і покарання*: матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) 136–141

[3] Пономаренко Ю А *Новели у системі та видах покарань за КК України в умовах воєнного стану: монографія* (Компанія ВАІТЕ, 2025) 70–72

[4] Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22 травня 2022 р. № 2265-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України: оф. вебсайт.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265–20#Text (дата звернення: 06.11.2025).

ської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436[2] КК) та ін.;

2) ті, яким популяризація чи пропаганда держави-агресора *можуть бути властиві за окремих форм їх вчинення*. До таких, зокрема, належать: державна зрада у формі переходу на бік ворога в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 111 КК); інші, крім названих вище, форми колабораційної діяльності (ст. 111[1] КК), пособництво державі-агресору (ст. 111[2] КК); деякі кваліфіковані склади наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ч. 3 і 4 ст. 297 КК) та ін.

Під вчиненням інших протиправних дій проти України слід розуміти вчинення будь-якого кримінального правопорушення, яке охоплюється передумовою призначення позбавлення нагороди, якщо потерпілою від нього (звісно, у кримінально-правовому, а не в кримінально-процесуальному сенсі) є Україна як держава. Інакше кажучи, це кримінальне правопорушення має фактично заподіювати чи створювати реальну загрозу заподіяння істотної чи й більшої шкоди інтересам України. Ці інтереси можуть бути максимально широкими і належати до родових об'єктів кримінальних правопорушень, передбачених багатьма, проте далеко не всіма, розділами Особливої частини КК.

Зокрема, *завжди спрямованими проти інтересів України є всі кримінальні правопорушення*, передбачені розділами I, XIV, XVIII, XIX Особливої частини КК. Далі, *завжди спрямованими проти інтересів України є окремі кримінальні правопорушення*, передбачені розділами V (наприклад: ч. 2 ст. 158, ст. 158[3]), VII (наприклад: ст. 201, ч. 2 і 3 ст. 201[1], 201[3], 201[4], ч. 2 і 3 ст. 212), XV (наприклад: ч. 3 і 4 ст. 345, ч. 2 і 3 ст. 346, ч. 2 ст. 347, ст. 348, 349 та ін.), XX (наприклад: ст. 436[1], 436[2]) Особливої частини КК та ін. Нарешті, *в окремих випадках можуть бути спрямованими проти інтересів України деякі кримінальні правопорушення*, які не завжди заподіюють шкоду виключно їй. Сказане стосується широкого кола діянь, у тому числі – й окремо згаданих у ст. 54[1] КК кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258–258[5], 260, 261 та розділом XX Особливої частини КК. До таких, зокрема, належать і тяжкі та особливо тяжкі злочини, що передбачені розділом VI, якщо вони спрямовані проти державної форми власності; ст. 199 КК, якщо його предметом є підроблена національна грошова одиниця України; ст. 255, 257, 258–258[5], 260, 261, якщо вони вчиняються проти інтересів України; розділом XVI, якщо вони спрямовані проти систем, мереж та інформації, які належать нашій державі; розділом XVII, якщо їх суб'єктом є службова особа, яка є представником української влади, тощо.

З іншого боку, навряд чи в якомусь разі зможуть бути визнаними вчиненими проти інтересів України хоча б один тяжкий чи особливо тяжкий злочин з розділів II, III, IV, X, XI, XII, XIII Особливої частини КК.

Нарешті, вирішуючи питання про наявність підстави для призначення позбавлення нагороди, суд повинен врахувати й *особу винного*, тобто ті характеристики засуджуваного, які безпосередньо впливають на можливість призначення йому цього виду покарання. Для того, щоб стверджувати про наявність підстави для призначення цього виду покарання, особа винного повинна характеризуватися як така, яка не гідна далі мати колись законно отриману нею державну нагороду. Врахування особи винного у цьому разі повинно здійснювався в поєднанні з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого ним кримінального правопорушення й співвідношення їх є таким:

1) якщо, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, суд дійшов висновку, що воно було спрямоване на популяризацію чи пропаганду держави-агресора, то у цьому разі особа винного, переважно буде характеризуватися як така, що не гідна мати державну нагороду України. Адже в умовах зовнішньої агресії проти України, будь-яке прославляння агресора є настільки антидержавним діянням, що з ним стають явно несумісними навіть попередні заслуги цієї особи перед Україною, які колись були підставою для нагородження (ч. 1 ст. 1 закону «Про державні нагороди України»);

2) якщо, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, суд дійшов висновку, що воно не було пов'язане з популяризацією чи пропагандою держави-агресора, але було спрямоване проти інтересів України, то в цьому разі слід бути більш обережним щодо висновку про негідність особи мати державну нагороду України. Вочевидь, особа винного буде характеризуватися як така, що не гідна мати державну нагороду України, лише у разі, коли ті її заслуги, за які вона була свого часу нагороджена, були потім перекрес-

лені чи знівельовані вчиненим нею кримінальним правопорушенням. Наприклад, якщо особа була нагороджена за видатні заслуги під час її роботи в органах державної влади чи в державних установах, а потім вчинила кримінальне правопорушення, працюючи в цих же органах влади чи установах, це, безумовно, свідчитиме про те, що вона не гідна далі мати отриману нею нагороду. Водночас, якщо особа була нагороджена за вчинення подвигу чи іншого геройського вчинку, а згодом вчинила кримінальне правопорушення проти інтересів України, яке жодним чином не було пов'язане з тією підставою нагородження, дуже важко буде дійти висновку, що вона не гідна надалі залишатися нагородженою. Скажімо, практично нереально уявити ситуацію, за якої суд визнав би не гідним далі залишатися нагородженим бойовими орденами ветерана війни, який вчинив крадіжку державного майна з проникненням до сховища (ч. 3 ст. 185 КК).

Резюмуючи усе викладене вище щодо підстави призначення цього виду покарання, констатую, що така підстава матиме місце у випадку, якщо:

1) кримінальне правопорушення, яке становить передумову призначення цього виду покарання, було спрямованим на популяризацію або пропаганду держави-агресора чи було вчинене проти України, і при цьому

2) особа винного повинна характеризуватися так, що він має бути визнаний негідним далі мати державну нагороду.

5. *Кількість нагород, яких особа може бути одночасно позбавлена*. Звертаючи увагу на назву цього виду покарання, яка у ст. 54[1] КК викладена в однині («позбавлення державної нагороди України»), Н. М. Парасюк вважає, що «засуджена особа за вчинення кримінального правопорушення може бути позбавлена лише однієї державної нагороди України»[1].

Водночас, близька за змістом санкція у п. 24 ч. 1 ст. 4 закону «Про санкції» названа у множині – «позбавлення державних нагород України». Насправді ж це означає, що в той час, як позбавлення державних нагород на підставі закону «Про санкції» має здійснюватися *лише всіх разом* (і практика застосування санкцій рішеннями РНБО України це підтверджує), то позбавлення державних нагород України на підставі ст. 54[1] КК *не може бути загальним і може стосуватися лише кожної окремої нагороди*. Тому, якщо особа нагороджена декількома (хоча б двома) державними нагородами України, суд має встановити наявність чи відсутність підстави позбавлення кожної з них окремо, окремо вирішити питання про позбавлення чи не позбавлення кожної нагороди, яку має засуджений, і у вироку окремо вказати ті нагороди, яких він позбавляється (абз. 2 п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК). Скількох би нагород засуджений не позбавлявся (однієї чи декількох), у будь-якому разі це буде для нього одним і однократно застосованим додатковим покаранням, передбаченим ст. 54[1] КК. В цьому аспекті практика застосування позбавлення нагороди має бути аналогічною практиці застосування спорідненого покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, яке також у законі назване в однині. На підставі вивчення матеріалів судової практики і дослідження висловлених у літературі суджень М. В. В'юник слушно пише, що «оскільки закон не містить будь-яких обмежень на цей рахунок, суд вправі в кожному конкретному випадку вирішувати питання в залежності від характеру і ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину, особи винного та обставин справи, які пом'якшують і обтяжують відповідальність, а отже, належним чином аргументувавши свою позицію, позбавити особу декількох звань»[2].

6. *Спеціальні правила призначення покарання* при їх застосуванні до випадків призначення позбавлення нагороди не мають особливостей у їхньому застосуванні. Зокрема:

1) правила призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення (ч. 1, 2, 3 і 4 ст. 68 КК) на додаткові покарання взагалі не поширюються і тому, за наявності до того підстави позбавлення нагороди, може бути призначене, у тому числі, й за готування до чи замах на ті кримінальні правопорушення, які становлять передумову його призначення;

2) правила призначення покарання співучасникам (ч. 5 ст. 68 КК) також не визначають особли-

[1] Парасюк Н М 'Позбавлення державної нагороди України у системі покарань' (2025) 1 Аналітично-порівняльне правознавство 638 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.01.105

[2] В'юник М В 'Призначення покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу' *Вісник Асоціації кримінального права України* (2018) 2 (11) 71–72 DOI: https://doi.org/10.21564/2311–9640.2018.11.160958

востей застосування додаткових покарань, тому, якщо в діяннях і в характеристиці особи організатора, підбурювача чи пособника буде встановлена підстава призначення їм позбавлення нагороди, застосування цього виду покарання до них не виключається;

3) правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, поширюються лише на ті додаткові покарання, які передбачені у санкції статті Особливої частини як обов'язкові (ч. 2 ст. 69 КК), тому не можуть бути застосовані до позбавлення нагороди, яке не передбачається у санкціях. З огляду на це, призначення позбавлення нагороди, якщо для того будуть передумова та підстава, може мати місце, навіть якщо суд застосував ч. 1 або 2 ст. 69, відповідно, до основного чи передбаченого санкцією статті Особливої частини обов'язкового додаткового покарання. Натомість, якщо цей вид покарання не призначається, то посилання на ч. 2 ст. 69 КК не здійснюється;

4) правила призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69^1 КК) не стосуються додаткових покарань, і тому позбавлення нагороди за наявності до того передумови та підстави може мати місце навіть і в разі застосування цієї статті до основного покарання;

5) правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у випадках укладання угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях щодо корупційних або пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень (ст. 69^2 КК) на додаткові покарання також не поширюються і, за наявності до того передумови та підстави, не виключене призначення позбавлення нагороди у разі застосування цієї статті;

6) при призначенні покарання у випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання винуватості, позбавлення нагороди може бути призначене судом лише якщо воно було погоджене сторонами угоди (ч. 5 ст. 65 КК);

7) при призначенні покарання за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 70 КК) або сукупністю вироків (ст. 71 КК), позбавлення нагороди може бути призначене лише за окреме кримінальне правопорушення, що входить до тієї чи іншої сукупності, і лише за такої умови воно може бути приєднане до остаточного основного покарання;

8) позаяк позбавлення нагороди не передбачене серед видів покарань, що можуть бути призначені особам, неповнолітнім на час вчинення кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 98 КК), то й спеціальні правила призначення покарання неповнолітнім (ч. 1 ст. 103 КК) на цей вид покарання не поширюються.

7. *Строк позбавлення державної нагороди* у КК не визначається, а тому і суд у вироку його також його не встановлює. При загальному визнанні цього факту, українські криміналісти розійшлися у визначенні місця цього виду покарання в класифікації за критерієм можливості визначення строку. Більшість авторів (Н. М. Парасюк[1], О. В. Попович, Л. В. Томаш[2]) називають його безстроковим, і лише Т. О. Павлова[3] – одноактним видом покарання.

Думається, що саме Т. Р. Павлова має з цього питання рацію, оскільки якщо припустити, що позбавлення нагороди відбувається особою безстроково, то слід визнати, що така особа, подібно до засудженого до довічного позбавлення волі, довічно перебуває в стані судимості. Адже строк погашення судимості в силу ч. 1 ст. 90 КК не зможе початися до моменту виконання цього додаткового покарання. Саме тому позбавлення нагороди є видом покарання, подібним до позбавлення звання і належить не до безстрокових, а до *одноактних видів покарань*, що відбувається (реалізується) самим фактом припинення в засудженого статусу особи, яка має державну нагороду.

Через це не можна виключати й можливості подальшого поновлення особи в праві на ту нагороду, якої вона була позбавлена. І така можливість допускається регулятивним законодавством: ч. 1 ст. 17 закону «Про державні нагороди України» передбачає, що поновлення в правах на державні

[1] Парасюк Н М 'Позбавлення державної нагороди України у системі покарань' (2025) 1 Аналітично-порівняльне правознавство 636 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.01.105

[2] Попович О В, Томаш Л В 'Позбавлення державної нагороди України за кримінальним законодавством України: особливості, проблеми та зарубіжний досвід' (2025) 3 (2) Аналітично-порівняльне правознавство 443 DOI: https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.03.2.71

[3] Павлова Т О 'Позбавлення державної нагороди України як додатковий вид покарання' *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Восьмі юридичні читання*: зб. тез доп. Всеукр. щорічн. наук.-практ. дистанц. конф. (м. Одеса, 18 квіт. 2025 р.) 124 <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/42071>

нагороди осіб, які були позбавлені цих нагород, у тому числі в порядку застосування досліджуваного виду покарання, здійснює Президент України «у випадках, передбачених законом». Втім цитований закон не передбачає таких випадків, не вдалося встановити їх наявності і в інших законах України. З огляду на це, станом на сьогодні припис ч. 1 ст. 17 Закону «Про державні нагороди України» виглядає до певної міри декларативним.

Нарешті, позбавлення особи нагород, які вона мала на момент засудження, не є одночасним встановленням для неї заборони бути нагородженою державними нагородами в подальшому, у тому числі й такими, яких вона була позбавлена за вироком суду. Тому за наявності до того підстав (зокрема, вчинення особою нового геройського вчинку, подвигу, інших видатних чи особливих заслуг перед Україною тощо), вона може бути у встановленому законом порядку, відповідно до Указу Президента України, нагороджена державними нагородами України.

Висновки. Викладене дає підстави стверджувати, що призначення покарання у виді позбавлення державної нагороди України, пов'язане з необхідністю вирішення декількох проблемних питань, описаних у цій статті. Можливо, саме через їх нерозв'язаність на теоретичному і правозастосовному рівні, за перший рік чинності ст. 54^1 КК передбачений нею вид покарання ще жодного разу не був призначений судами. Продовжуючи залишатись принциповим противником існування цього виду покарання у чинному чи перспективному кримінальному законодавстві України, з урахуванням потреб судової практики у цій статті я вжив спробу сформулювати практичні рекомендації щодо розв'язання проблемних питань призначення позбавлення нагороди.

REFERENCES

List of legal documents

Lagislation

1. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pozbavlennia derzhavnykh nahorod za populiaryzatsiiu abo propahandu derzhavy-ahresora chy vchynennia inshykh protypravnykh dii proty Ukrainy : zakon Ukrainy vid 20 lystopada 2024 r. №4074-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: of. vebsait.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4074–20#Text (in Ukrainian)
2. Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy, symvoliky voiennoho vtorhnennia rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu: zakon Ukrainy vid 22 travnia 2022 r. №2265-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: of. vebsait.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265–20#Text (in Ukrainian)
3. Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky: zakon Ukrainy vid 09 kvitnia 2015 r. №317-VIII. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: of. vebsait.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317–19#Text (in Ukrainian)
4. Proiekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pozbavlennia derzhavnykh nahorod za populiaryzatsiiu abo propahandu derzhavy-ahresora chy vchynennia inshykh protypravnykh dii proty Ukrainy vid 16 lypnia 2024 r. №11410. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: of. vebsait.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44569 (in Ukrainian)

Case law

5. Pro praktyku pryznachennia sudamy kryminalnoho pokarannia: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 24 zhovtnia 2003 r. №7. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: of. vebsait. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Ponomarenko Yu A *Novely u systemi ta vydakh pokaran za KK Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: monohrafiia* [Novelties in the system and types of punishments under the Criminal Code of Ukraine under martial law: monograph]. (Kompaniia VAITE, 2025) 156 (in Ukrainian)

Journal articles

2. Viunyk M V 'Pryznachennia pokarannia u vydi pozbavlennia viiskovoho, spetsialnoho zvannia, ranhu, chynu abo kvalifikatsiinoho klasu' [Awarding punishment in the form of deprivation of a military, special rank, grade, degree

or qualification class] Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy (2018) 2 (11) 71–72 DOI: https://doi.org/10.21564/2311–9640.2018.11.160958 (in Ukrainian)
3. Parasiuk N M 'Pozbavlennia derzhavnoi nahorody Ukrainy u systemi pokaran' [Deprivation of the state award of Ukraine in the penal system] (2025) 1 Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 634–639 DOI https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.01.105 (in Ukrainian)
4. Popovych O V, Tomash L V 'Pozbavlennia derzhavnoi nahorody Ukrainy za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy: osoblyvosti, problemy ta zarubizhnyi dosvid' [Deprivation of a state award of Ukraine under the criminal legislation of Ukraine: features, problems and foreign experience] (2025) 3 (2) Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 443–449 DOI https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.03.2.71 (in Ukrainian)
5. Starenkyi O S 'Pozbavlennia derzhavnykh nahorod Ukrainy: kolizii ta prohalyny v zakonodavstvi Ukrainy i problemy pravozastosuvannia' [Deprivation of state awards of Ukraine: conflicts and gaps in Ukrainian legislation and problems of law enforcement] (2025) 32 (3) Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 250–274 DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-250 (in Ukrainian)
6. Yushchyk O I, Diakur M D 'Pozbavlennia derzhavnoi nahorody Ukrainy yak vyd pokarannia' [Deprivation of the State Award of Ukraine as a form of punishment] (2025) 2 Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 930–934 DOI https://doi.org/10.24144/2788–6018.2025.02.138 (in Ukrainian)

Conference papers

7. Pavlova T O 'Pozbavlennia derzhavnoi nahorody Ukrainy yak dodatkovyi vyd pokarannia' [Deprivation of the State Award of Ukraine as an additional type of punishment] *Pravovyi vymir konstytutsiinoi ta kryminalnoi yurysdyktsii v Ukraini ta sviti.* Vosmi yurydychni chytannia: zb. tez dop. Vseukr. shchorichn. nauk.-prakt. dystants. konf. (m. Odesa, 18 kvit. 2025 r.) 122–125 URL: https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/42071 (in Ukrainian)
8. Ponomarenko Yu A 'Do pytannia pro «derzhavu-ahresora» za KK Ukrainy' [On the question of the «aggressor state» under the CC of Ukraine] *Viina ta myr & zlochyn i pokarannia:* materialy KhI (24) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustytsii (m. Lviv, 04–05 chervnia 2025 roku) 136–141 (in Ukrainian)
9. Popovych O V, Tomash L V 'Pozbavlennia derzhavnoi nahorody yak spetsialne pokarannia: problemni aspekty pryznachennia' [Deprivation of a state award as a special punishment: problematic aspects of the appointment] *IV Naukovi chytannia pamiati Hansa Hrossa :* zb. tez mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Chernivtsi, 09 hrud. 2024 r.) 211–215 URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12115 (in Ukrainian)
10. Starenkyi O S 'Pozbavlennia derzhavnykh nahorod na pidstavi obvynuvalnoho vyroku sudu' [Deprivation of state awards based on a court conviction] *Aktualni pytannia ta perspektyvy rozvytku kryminalnoho analizu v pravookhoronnii systemi Ukrainy:* materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 23 lyp. 2025 r.) 105–113 URL: https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/37475 (in Ukrainian)

Пономаренко Ю. А.

Проблеми призначення покарання у виді позбавлення державної нагороди України

Стаття присвячена вивченню проблемних питань призначення нового для українського кримінального законодавства покарання у виді позбавлення державної нагороди України. Зокрема, виділено, проаналізовано та запропоновано розв'язання семи таких проблемних питань.

По-перше, окреслено коло тих державних нагород, яких особа може бути позбавлена при застосуванні цього виду покарання, і на протиставлення цьому – названі нагороди, яких не може стосуватися цей вид покарання. По-друге, уточнене визначене в КК коло кримінальних правопорушень, які становлять передумову призначення позбавлення нагороди. По-третє, визначене коло осіб, яким може бути призначений цей вид покарання, і коло осіб, до яких він не може бути застосований. По-четверте, поглибленому аналізу піддана і визначена підстава призначення цього виду покарання. По-п'яте, вирішене питання про кількість державних нагород, яких особа може бути позбавлена при однократному застосуванні цього виду покарання. По-шосте, показано особливості застосування щодо позбавлення нагороди встановлених КК спеціальних правил призначення покарання. Нарешті, по-сьоме, доведено, що попри невизначеність строку, на який призначається судом цей вид покарання, його не можна вважати безстроковим і показано правові наслідки цього.

При вирішенні кожного з проблемних питань призначення позбавлення нагороди сформульовані судження, окремі з яких можуть бути враховані законодавцем при подальшому розвитку кримінального законодавства України, а інші – можуть бути взяті до уваги судами при їх застосуванні.

Ключові слова: *кримінальне право; кримінальне правопорушення; кримінальна відповідальність; покарання; система покарань; додаткове покарання; позбавлення державної нагороди України; призначення покарання; санкція; тяжкість кримінального правопорушення; особа винного.*

Ponomarenko Yu. A.

Problems of imposing a punishment in the form of deprivation of a state award of Ukraine

The article is devoted to the study of problematic issues of imposing a new punishment for Ukrainian criminal legislation in the form of deprivation of a state award of Ukraine. In particular, the solution of seven such problematic issues is highlighted, analyzed and proposed.

Firstly, the range of state awards from which a person may be deprived when applying this type of punishment is outlined, and in contrast to this, the awards to which this type of punishment cannot apply are named. Secondly, the range of criminal offenses defined in the Criminal Code, which constitute a prerequisite for imposing deprivation of an award, is clarified. Thirdly, the range of persons to whom this type of punishment can be imposed, and the range of persons to whom it cannot be applied, is determined. Fourthly, the basis for imposing this type of punishment is subjected to an in-depth analysis and determined. Fifthly, the issue of the number of state awards from which a person may be deprived when applying this type of punishment once is resolved. Sixth, the features of the application of the special rules for imposing punishment established by the Criminal Code in relation to the deprivation of an award are shown. Finally, seventh, it is proven that despite the uncertainty of the term for which this type of punishment is imposed by the court, it cannot be considered indefinite and the legal consequences of this are shown.

When resolving each of the problematic issues of imposing deprivation of an award, judgments are formulated, some of which may be taken into account by the legislator in the further development of the criminal legislation of Ukraine, and others may be taken into account by the courts when applying them.

Keywords: *criminal law; criminal offense; criminal liability; punishment; system of punishments; additional punishment; deprivation of a state award of Ukraine; imposition of punishment; sanction; severity of the criminal offense; identity of the guilty party.*

Стаття надійшла до редакції: 7.11.2025 р.
Прийнята до друку: 20.11.2025 р.